

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské výchovy

Náboženství se zaměřením na
vzdělávání a katechetika

Mgr. Daniela Ošlejšková

**Prezentace Desatera v učebnici
katolického náboženství
"Bůh k nám přichází"**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. Dr. Ludvík Dřímál, Th.D.

2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....
Podpis autora práce

Zde bych chtěla poděkovat vedoucímu práce za jeho cenné rady, nápady a připomínky, za podporu i čas, který mi věnoval a také všem členům své početné rodiny za jejich bezmeznou trpělivost.

Obsah

Úvod	4
1 Katecheze dětí a výuka náboženství.....	5
1. 1 Výuka náboženství.....	6
1. 2 Katecheze.....	7
2 Desatero Božích přikázání.....	9
2. 1 Desatero v Písmu svatém.....	9
2. 1. 1 Desatero jako součást smlouvy mez nerovnými partnery.....	10
2. 1. 2 Desatero jako dokument svobody.....	11
2. 1. 3 Desatero jako Hospodinův dar.....	11
2. 2 Různá znění Desatera	12
2. 3 Desatero a dnešní společnost	15
2. 3. 1 Desatero jako přikázání?.....	15
2. 3. 2 Desatero jako souhrn celé morálky?	16
2. 3. 3 Desatero jako cesta svobody a života?.....	17
3 Desatero v uč. kat. náb. pro 3. třídu „Bůh k nám přichází“	20
3. 1 Informace o učebnici	20
3. 2 Analýza Desatera v učebnici náboženství	22
3. 3 Pokus o hodnocení.....	25
2. 3. 3 Nedostatky či svérázná pojetí	25
2. 3. 3 Celkové zhodnocení.....	26
Závěr.....	35
Anotace.....	36
Seznam použité literatury	37

Úvod

Co se nám kdysi zdálo dobré a užitečné, může být na základě nových poznatků, zkušeností a ve světle měnícího se pohledu na společnost zastaralé a nevyhovující. Jak se liší katecheze od výuky náboženství? A jak se toto rozlišení zohledňuje při tvorbě učebních či katechetických pomůcek? Můžeme si to ukázat na zcela konkrétním příkladě, a to na prezentaci Desatera v učebnici katolického náboženství pro 3. třídu „Bůh k nám přichází“.

Práce je rozdělena do tří kapitol. V první se budeme zabývat odlišnostmi výuky náboženství a katecheze z hlediska účastníků, účelu a cíle, jak jsou chápány v duchu pokoncilní katechetiky. Druhá kapitola se věnuje samotnému Desateru. Prozkoumáme je nejprve očima Písma, poté se zaměříme na jeho různá znění a nakonec se zamyslíme nad tím, co může říct dnešní společnosti. Třetí kapitola pojednává o tom, jak se poznatky z předešlých dvou kapitol promítají do textu učebnice. Po stručném seznámení s celou stavbou učebnice a jejím zaměřením se podíváme pouze na ty kapitoly, které se věnují Desateru, a pokusíme se je zhodnotit.

Tato práce je určena všem, kteří se nějakým způsobem věnují katechezi či výuce náboženství a snad přispěje k další diskusi o stavu učebních a katechetických pomůcek v naší katolické církvi, o tom jakým způsobem podávat informace o katolické nauce a jak doprovázet druhé ve víře.

1 Katecheze dětí a výuka náboženství

Obě tyto služby církve spolu úzce souvisí, vycházejí totiž ze stejného základu, tj. z Písma a Tradice. Každá však ten základ pojímá trochu jiným způsobem. Výukou se snažíme předat informace, aby došlo k porozumění tomu, v co věříme, co učí katolická církev. Snažíme se odpovědět na otázky po smyslu všeho, co se v církvi děje. Věřícím dává odpovědi na otázky a podněty k přemýšlení o jejich víře, nevěřícím zprostředkovává znalosti o křesťanské nauce a tím může připravovat jejich srdce na přijetí Boha. Naproti tomu katecheze nám pomáhá nacházet živý vztah ke Kristu. Předpokládá tedy nějakou naši zkušenost s Bohem. To, co jsme prožili, nám pomáhá objasňovat. Snaží se v nás tu jiskřičku víry rozdmýchat tak, aby se rozhořela v plamen. Doprovází nás v naší víře, učí nás hledat Boha v každodenních situacích a rozpoznávat ho v našem životě. Učí nás „chodit s Bohem.“¹ Přispívá k prohlubování této naší zkušenosti, když nám nabízí ke srovnání zkušenosti osob z Písma svatého nebo z dějin církve. Pomáhá nám otvírat oči, abychom si spolu s emauzskými učedníky mohli říci: „Což nám srdce nehořelo, když...?“ (Lk 24,32) Výuka náboženství nám umožňuje vyjádřit, **v co věřím**, kdežto katecheze **jak věřím**. Zatímco náboženská výuka pojednává o Bibli, o Izraelském národě a Svaté zemi, o církvi, o jejich dějinách a struktuře, o slavení židovských a křesťanských svátků, atd. informativně, tedy jako soubor určitých fakt, katecheze jde do hloubky a skrze Písmo, modlitbu, liturgii a příklad svatých se pokouší vytvořit u katechizovaných živý, přátelský a důvěrný vztah k Bohu, který vede k touze následovat Krista, žít pravdivě a zodpovědně vůči sobě samému i vůči druhým lidem, milovat nepřátele, odpouštět. Do nedávné doby se nerozlišovalo, jedná-li se o náboženskou výchovu či katechezi.² V souvislosti se změnami po Druhém vatikánském koncilu a v souvislosti se změnami ve společnosti (pluralita, různorodost, mnoho pravd, globalizace,

¹ Výraz „chodit s Bohem“ je převzat z Bible. Vyjadřuje důvěrný, láskyplný vztah s Bohem, kdy se snažíme plnit jeho vůli. Srov. Gn 5,24;6,9; Mich 6,8.

² Samotná katechetika jako nauka o katechezi je poměrně mladá věda, jejíž počátky spadají do konce 18. stol., ale která se začíná rozvíjet až na konci 19. stol. v souvislosti s rozvojem tzv. katechetického hnutí, které až do Druhého vatikánského koncilu usilovalo o obnovu katecheze. Více Alberich, Dřimal 2008, s. 148-153.

ztráta stability,...) se začalo uvažovat o tom, že by bylo dobré tyto služby odlišovat, neboť i když mají stejný předmět, jak už bylo naznačeno výše, vykazují dosti podstatné rozdíly co se účastníků, účelu a cíle týče. Nyní si ukážeme jaké:

1.1 Výuka náboženství

Jde o výuku křesťanské nauky, měla by tedy probíhat jako každá jiná výuka ve škole, s využitím všech vhodných pedagogických metod, stejně jako u jiných všeobecně vzdělávacích předmětů. Bude se pak řídit směrnicemi MŠMT a realizovat se jako nepovinný předmět nebo zájmový útvar. Nemá však být nějakým doplňkem jiných předmětů, ale partnerem nezbytného mezioborového dialogu (VDK, čl. 73). Vyučující by měl být vysokoškolsky vzdělaný pedagogický pracovník s příslušnými kompetencemi včetně teologického vzdělání, přičemž se oceňuje schopnost naslouchat, vést dialog a odpovídat na otázky. Tato výuka může, ba dokonce má být uskutečňována jako forma první evangelizace.

Účastníci: Výuka je otevřená pro všechny žáky či studenty, ať věřící, hledající nebo bez vyznání, ale se zájmem se něco dovědět. „Je-li výuka náboženství otevřena všem (v katolických školách jde o předmět nezřídka povinný), může být navštěvována studenty s rozličným vztahem k víře. A tak se stává, že jej navštěvují také žáci pouze pokřtění, ale nikoli věřící, nebo dokonce žáci bez vyznání. Stručně vyjádřeno: s takovými žáky či studenty by nebylo vhodné hned katecheticky pracovat; potřebují totiž první evangelizaci, v níž naším svědectvím beze slov bude naslouchání; bude bezpodmínečné, srdečné přijetí jich takových, jací jsou.“³

Účel: Na základě solidního křesťansky orientovaného vzdělání mají být žáci vychováváni k zodpovědnému přístupu k náboženství. Mělo by se jim ukázat, z jakých kořenů vyrostla evropská kultura a že to není nic strnulého, zastaralého, ale že jde o aktivní sílu, která tuto kulturu pořád živí. Účelem však není jen zprostředkování znalostí (o víře Církve, o křesťanském náboženství, jeho podstatě a projevech, o jeho historicky

³ Dřimal 2007, s. 14.

konkrétních formách v našem národě,...), ale také formace (konfrontace s problémy smyslu života, s etickými otázkami, rozvíjení svobodných a zrajících rozhodnutí na náboženském poli,...) a výchova (k respektování druhých, k překonávání předsudků a výchova k občanství.)⁴

Cíl: Nejde jen o podání objektivních informací, ale o nalezení smyslu vlastního života, o pomoc ke konverzi či k obnově základní volby, přičemž se žák rozhoduje svobodně a zaujímá vlastní stanovisko.⁵

1.2 Katecheze

V dokumentu VDK se dočteme, že: „Katecheze je pastorační činností církve, která přivádí společenství i jednotlivé křesťany ke zralosti ve víře.“(čl. 21) Jde tedy o proces vyžívání ve víře, o prohlubování víry. Z výše uvedeného vyplývá, že by měla probíhat v rámci církevního společenství, tedy v místní farnosti, různými formami (katecheze dětí, mladých lidí, dospělých, v rodině, ve společenství vrstevníků, ve skupině, katecheze iniciační, trvalá, uskutečňovaná pomocí hromadných sdělovacích prostředků, atd.)⁶ a za použití vhodných a účinných metod, přiměřených věku. V autentické katechezi se nesoutěží, nezjišťuje se, kdo je lepší či horší. „Výchova ve víře se nezaměřuje na výkony...Zato v ní má pevné místo výchova ke schopnosti společně vytvářet zkušenosti víry a výchova ke schopnosti víru slavit.“⁷ Katechezi může vykonávat kněz, pověřený laik, rodina či řeholník, ale primární zodpovědnost nese celé křesťanské společenství (VDK, čl. 220). Stejně důležité jako vzdělání a volba metody jsou u katechety výborné lidské a křesťanské vlastnosti (VKD, čl. 71). „Nevystačí si s teologickými znalostmi a pedagogickými dovednostmi, ale musí svědčit o vlastním vztahu k živému Bohu,“ jak uvádí Marie Zimmermannová.⁸

Účastníci: Katecheze předpokládá živé přijetí evangelia, je tedy určena těm, kdo jsou věřící ve vlastním slova smyslu, kdo se již svobodně

⁴ Srov. Dřimal 2007, s. 16.

⁵ Podrobněji viz např. Muchová 2007, s.11-23.

⁶ O různých formách katecheze podrobněji viz Fossion 2009, s. 15-19.

⁷ Dřimal 2007, s. 33.

⁸ Zimmermannová 2011, s. 21.

rozhodli pro křesťanství a jeho poselství, kdo mají vnitřní motivaci. Výstižně to vyjádřil doc. Dřímál: „Člověk se přilnutím k poselství otevírá Boží milosti, daru víry, ten se stává zdrojem vnitřní motivace a umožňuje katechezi.“⁹

Účel: Katecheze je zaměřena na evangelijní poselství, které již bylo přijato. Podporuje zrání v oblasti duchovní, liturgické, svátostné a v oblasti apoštolátu. Uschopňuje k otevření se působení Ducha svatého a k hlubšímu obrácení (VKD, čl. 22). Vede k užšímu společenství s Bohem (VKD, čl. 23). Přivádí k důležitosti četby Písma a k hlubšímu poznání křesťanské tradice (VKD, čl. 24). Vychovává ke kvalitní osobní modlitbě (VKD, čl. 25). Ukazuje, že lze v různých životních situacích a okolnostech vidět Boží vůli (VKD, čl. 26). Vede ke spolupráci na jednotě křesťanů (VKD, čl. 27) a k šíření evangelia do světa (VKD, čl. 28). Vede lidi k naději na budoucí dobra a zároveň k angažovanosti v tomto světě (VKD, čl. 29). Účelem katecheze je doprovázet člověka na jeho cestě ve víře tak, jak Pán Ježíš doprovázel emauzské učedníky. Doc. Dřímál o tom píše ve svém článku Cesty katecheze takto: „Přejeme-li si, aby všechno, co se člověku stane, znamenalo pro něj setkání s Bohem, učíme ho to snášet a pomáháme mu, aby postupně porozuměl všem událostem v Božím světle, podle Jeho slova. Učíme ho vnímat jeho každodenní život v Božím plánu. Pokud nezaslechne jeho hlas ve slovech a událostech, které se kolem něho odehrávají a neobjeví v našich rukou, které mu pomáhají, Jeho ruku, pak naše vědomosti a dovednosti jej nepřivedou k poznání Krista.“¹⁰

Cíl: Pomáhat lidem „chodit s Bohem“. Uváděním do Kristova tajemství poodhalovat, co je skryté a objevovat pravdu o Bohu, o světě a o sobě samém. Tím je člověk přiváděn do důvěrného vztahu k Ježíši a skrze něho k Otci v Duchu svatém.

⁹ Dřímál 2007, s. 14.

¹⁰ Dřímál 2009, s. 10.

2 Desatero Božích přikázání

Slovo „desatero“ (dekalog) znamená v doslovném překladu „deset slov“ (srov. Ex 20,1 pozn. r; 34,28; Dt 4,13; 10,4). Je to deset slov, která Bůh zjevil svému lidu na posvátné hoře. Napsal je na dvě kamenné desky a dal je Mojžíšovi (srov. Dt 5,22) jako svědectví mezi Hospodinem a lidem (Ex 31,18; 32,15; 34,29). Skrze ně zjevuje sám sebe a svou slávu. Zjevuje se lidu tím, že mu dá poznat svou vůli. V Bibli najdeme Desatero jako součást událostí, které hovoří o vyjití Izraelského národa z Egypta, o jeho putování pouští a o přijetí smlouvy na Sinaji. Souvisí tedy s takovými pojmy, jako smlouva, zákon, naučení, přikázání, ustanovení či řád. Může těchto „deset slov“ být základem pro morálku a katechezi současného člověka? Podívejme se nejprve, jak bylo Desatero chápáno samotným izraelským národem.

2.1 Desatero v Písmu svatém

Z níže uvedeného žalmu je patrné (a potvrzuje se to i na jiných místech Bible), že Izraelité, kteří si byli vědomi toho, že je Hospodin vyvedl z Egypta, z vnějšího zotročení ke svobodě, nikdy nechápali Desatero jako cosi omezujícího, nepříjemného a nuceného. Naopak, jeho dodržováním se hlásili k Hospodinu, k vyvolenému národu, který byl svobodný, Bohu milý a kterému se sám Bůh smlouvou zavázal, že o něj bude pečovat. Chápali je jako nezasloužený dar, který jim pomáhá, aby neupadli do otroctví vnitřního, do otroctví hříchu, nýbrž zůstali ve svobodě. Dodržování těchto Božích slov bylo výrazem úcty a lásky izraelského lidu ke svému zachránci.

„Hospodinův zákon je dokonalý,
udržuje při životě.
Hospodinovo svědectví je pravdivé,
nezkušený jím zmoudří.
Hospodinova ustanovení jsou přímá,
jsou pro radost srdci.
Hospodinovo přikázání je ryzí,
dává očím světlo.
Hospodinova bázeň je čistá,
obstojí navždy.
Hospodinovy řády jsou pravda,
jsou nejvyšší spravedlivé,
nad zlato vzácnější,

nad množství ryzího zlata,
sladší než med,
než včelí med z plástve.“(Ž 19,8-11)

2.1.1 Desatero jako **součást smlouvy mezi nerovnými partnery**

Jednotlivá přikázání Desatera dostávají svůj plný smysl v rámci smlouvy, které jsou součástí.¹¹ Jsou zjevena mezi předložením smlouvy a jejím přijetím (viz. Ex 19-24).

„Nyní tedy, budete-li mě skutečně poslouchat a dodržovat **mou smlouvu**, budete mi zvláštním vlastnictvím jako žádný jiný lid, třebaže má je celá země“(Ex 19,5).

„Napiš si tato slova, neboť podle těchto slov uzavírám s tebou a s Izraelem **smlouvu**“(Ex 34,27).

Tato smlouva má všechny znaky **vazalské smlouvy**, tj. smlouvy mezi nerovnými partnery, v našem případě mezi Stvořitelem a jeho výtvořem.¹² V úvodu nacházíme jména a tituly a co pro lid udělal, požadavek oddanosti a zachování věrnosti. Následují jednotlivá ustanovení, paragrafy smlouvy, závěr tvoří požehnání dodržovatelům a prokletí přestupníkům (Dt 27;28). V tomto typu vztahu mezi smluvními partnery bere na sebe panovník závazek vůči svému vazalovi („Já ti budu Bohem,“ budu se o tebe starat) a ukládá vazalovi závazek vůči sobě („ty budeš mým lidem,“ budeš dodržovat má přikázání).¹³ Hospodin uzavírá smlouvu s lidem ne jako rovný s rovným, lid nemá možnost do ní zasahovat, něco na ní měnit, má jen možnost ji přijmout nebo odmítnout. Mluví se o smlouvě Hospodinově. Partnerem, resp. vazalem, je celý Izrael. Ze strany Boží je smlouva zaslíbením, pro lid je zákonem, něčím, co musí člověk střežit a plnit, nač nesmí zapomínat, co nesmí opustit nebo zrušit, má-li zůstat naživu. Pokud se Desatero připomíná, tak nikdy neodděleně od připomínky smlouvy: „Hospodin, náš Bůh, s námi uzavřel na Chorébu smlouvu“ (Dt 5,2).

¹¹ Je to: „smlouva, kterou Bůh sám sebe neodvolatelně zavazuje“ (srov. Deissler, 1998, s. 15-16).

¹² Pro Izrael bylo nemyslitelné, aby vyjadřoval svůj vztah k neviditelnému Bohu, který jej ve všem převyšuje, na úrovni partnerství (srov. *Bible a morálka*, čl. 18).

¹³ Srov. *ibid.*

2.1.2 Desatero jako **dokument svobody**

Desatero je také chápáno jako dokument svobody, který Hospodin dává svému lidu. Dokument svobody proto, že mu předchází vysvobození z egyptského otroctví.

„A když ve svém soužení úpěli k Hospodinu,
zachránil je z tísně:
vyvedl je z temnot šeré smrti,
sám přerhál jejich pouta“ (Ž 107,13-14).

Hospodin to výslovně uvádí: „**Já jsem Hospodin, Tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví**“ (Ex 20,2; Dt 5,6). Tím je řečeno vše. V Egyptě bylo možné žít jen jako otrok, v područí faraona a jeho drábů. Vyvedení z Egypta je povoláním k novému životu, k samostatné, svobodné existenci. Tato svoboda však není svévolí. Je i vyvolením, neboť Bůh zachraňuje lid pro sebe. Izraelité však s touto nově nabytou svobodou neumí nakládat, jak ukazují jejich četné příhody na poušti. Neustále reptají proti Hospodinu a bojí se o svůj život. Proto jim Hospodin nabízí smlouvu, ve které se zaručuje, že bude o svůj vyvolený lid pečovat a nikdy jej neopustí. V rámci této smlouvy jim daruje Desatero jako vyjádření toho, jak se svobodou zacházet. Že svoboda s sebou nutně nese i zodpovědnost, a to zodpovědnost za svobodu Boha, kterou člověk nesmí omezovat svévolnými představami, i bližního, kterého nesmí ohrožovat útoky na jeho majetek, čest, manželství a vše, co potřebuje k životu. Izrael si je dobře vědom toho, co Bůh pro něj vykonal, a proto nepřijímá Desatero jako břemeno, ale s vděčností jako nabídku k dovršení svobody od jakéhokoli útisku, od jakéhokoli sevření.¹⁴

2.1.3 Desatero jako **Hospodinův dar**

Bůh dává izraelskému lidu desatero jako nezasloužený **dar**. Jde tedy pouze o Boží iniciativu.

¹⁴ Slovo „Egypt“ lze totiž podle Jiřího Beneše přeložit i jako „země dvojího sevření“ (Beneš 2010, s. 28).

„Tato slova mluvil Hospodin k celému vašemu shromáždění na hoře zprostředku ohně, oblaku a mrákoty mocným hlasem a víc nepřipojil. Napsal je na dvě kamenné desky a **dal** je mně“(Dt 5,22).

Člověk se na ní může podílet jen tím, že tento dar přijme. A co Bůh daruje? Sebe sama a skrze „deset slov“ i způsob, jak vejít do vztahu s ním a setrvat v něm, jak se stát Božím lidem. Dar ovšem předpokládá svobodu přijmout ho, proto mu předchází osvobození z otroctví. Jen pokud je člověk zcela svobodný, může odpovědět úplným ano, přijmout vše cele a bez výjimky. Sebemenší přestoupení v některé důležité věci znamenalo odmítnutí tohoto daru a vedlo k vyloučení z pospolitosti Izraele. Bylo to něco nového, co u okolních národů té doby nemělo obdobu. Ty sice také měly své etické a kultické kodexy, ale nebyly jim zjeveny a darovány samotným Bohem v rámci smlouvy, kterou s nimi uzavřel. Morálka Izraelitů je tak něčím víc. Není slepou poslušností motivovanou jen strachem nebo snahou naklonit si božstva či panovníka, nýbrž je svobodnou odpovědí na Boží milost, je zjevenou a darovanou „cestou“(derek). Ten, kdo kráčí po této cestě, nepřijde do záhuby. Tam vede jen „cesta svévolníků“ (srov. Ž1). Tato myšlenka se objevuje i v Deuteronomiu, u proroků, v sapienciální literatuře a žalmech.¹⁵

2.2 Různá znění desatera

Obraz Desatera se v Bibli objevuje ve dvou knihách: Exodus a Deuteronomium. Text Exodu se od textu Deuteronomia poněkud liší, přičemž obě tato biblická podání jsou bohatší než známá zkrácená katechetická verze. Proto tyto texty nejprve vzájemně porovnejme:

Ex 20,2-17	Dt 5,6-21	Katechetická formule
Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví.	Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví.	Já jsem Pán, tvůj Bůh:

¹⁵ Srov. např. Dt 5,33; 11,22; Iz 2,3; Jer 6,16; 31,21; Ez 18, 24-32; Zach 3,7; Ž 25, 95,103, 119, 128.

<p>Nebudeš mít jiného boha mimo mne.</p>	<p>Nebudeš mít jiného boha mimo mne.</p>	<p>1. Nebudeš mít jiné bohy mimo mne.</p>
<p>Nezobrazíš si Boha zpodoběním ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit. Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, Bůh žárlivě milující. Stíhám vinu otců na synech do třetího i čtvrtého pokolení těch, kteří mě nenávidí, ale prokazují milosrdenství tisícům pokolení těch, kteří mě milují a má přikázání zachovávají. Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha. Hospodin nenechá bez trestu toho, kdo by jeho jméno zneužíval.</p>	<p>Nezobrazíš si Boha zpodoběním ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit. Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, Bůh žárlivě milující. Stíhám vinu otců na synech do třetího i čtvrtého pokolení těch, kteří mě nenávidí, ale prokazují milosrdenství tisícům pokolení těch, kteří mě milují a má přikázání zachovávají. Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha. Hospodin nenechá bez trestu toho, kdo by jeho jméno zneužíval.</p>	<p>2. Nevezmeš jména Božího nadarmo.</p>
<p>Pamatuj na den odpočinku, že ti má být svatý. Šest dní budeš pracovat a dělat všechnu svou práci. Ale sedmý den je den odpočinku Hospodina, tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou práci ani ty ani tvůj syn a tvá dcera ani tvé dobytče ani tvůj host, který žije v tvých branách. V šesti dnech učinil Hospodin nebe i zemi, moře a všechno, co je v nich, a sedmého dne odpočinul. Proto požehnal Hospodin den odpočinku a oddělil jej jako svatý.</p>	<p>Dbej na den odpočinku, aby ti byl svatý, jak ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh. Šest dní budeš pracovat a dělat všechnu svou práci. Ale sedmý den je den odpočinku Hospodina, tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou práci ani ty ani tvůj syn a tvá dcera ani tvé dobytče ani tvůj host, který žije v tvých branách, aby odpočinul tvůj otrok a tvá otrokyně tak jako ty. Pamatuj, že jsi byl otrokem v egyptské zemi a že tě Hospodin, tvůj Bůh, odtud vyvedl pevnou</p>	<p>3. Pomni, abys den sváteční světil.</p>

	rukou a vztaženou paží. Proto ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh, dodržovat den odpočinku.	
Cti svého otce a svou matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh	Cti svého otce i matku, jak ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh, abys dlouho byl živ a dobře se ti vedlo na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.	4. Cti otce svého i matku svou, abys dlouho živ byl a dobře se ti vedlo na zemi.
Nezabiješ.	Nezabiješ.	5. Nezabiješ.
Nesesmilníš.	Nesesmilníš.	6. Nesesmilníš.
Nepokradeš.	Nepokradeš.	7. Nepokradeš.
Nevydáš proti svému bližnímu křivé svědectví.	Nevydáš proti svému bližnímu falešné svědectví.	8. Nepromluvíš křivého svědectví.
Nebudeš dychtit po domě svého bližního. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu.	Nebudeš dychtit po ženě svého bližního. Nebudeš toužit po domě svého bližního ani po jeho poli ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu.	9. Nepožádáš manželky bližního svého. 10. Nepožádáš statku bližního svého.

Je vidět, že text Exodu se v podstatě shoduje s textem Deuteronomia a tradiční katechetický text Desatera se snaží vystihnout dlouhé věty biblického textu snadno zapamatovatelnou formulací.

Jak už bylo řečeno, obojí biblická znění podávají přibližně tentýž text. Za zmínku však stojí rozdíly v přikázání o dni odpočinku: starší text (Ex 20, 8-11) zdůvodňuje požadavek odpočinku tím, že Bůh při stvoření sedmého dne odpočíval, proto má být tento den zasvěcen Bohu, v mladším textu (Dt 5, 12-15) je kromě toho zdůrazněn i aspekt sociální. Protože byl Izrael jako otrok v Egyptě utiskován, nebude utiskovat své otroky, ani nikoho v domě,

ale nechá je taky odpočívat. Podíváme-li se na přikázání poslední, najdeme tu také odlišnosti. Starší varianta (Ex 20,17) vypočítává majetek, po kterém se nemá toužit, a zahrnuje do něj i ženu, mladší text (Dt 5,11) klade ženu na první místo a o majetku se zmiňuje zvlášť, i když stále ještě v rámci jednoho přikázání. Všimněme si také jiného počítání v biblickém textu a jiného u katechetické formule. V počítání, na které jsme zvyklí, tvoří zákaz modloslužby a zobrazování Boha jedno přikázání, kdežto poslední přikázání v Bibli: „Nepožádáš...“ chápeme jako přikázání dvě.

2.3 Desatero a dnešní společnost

Je desatero pro dnešní dobu ještě aktuální? Může být základem pro morálku i nám? Nebo je dnešní člověk již v jiné životní situaci? Mohou být nějaké příkazy akceptovány člověkem, který nechce, aby mu někdo něco prikazoval? Uzavřel Bůh smlouvu jen s tehdejšími Izraelci nebo se ji snaží uzavřít i s námi?

2.3.1 Desatero jako **přikázání**?

V běžném životě se neustále setkáváme s nějakými příkazy či zákazy. I v Písmu svatém stojí:

„Hleď, předložil jsem ti dnes život a dobro i smrt a zlo; když ti dnes prikazuji, abys miloval Hospodina, svého Boha, chodil po jeho cestách a dbal na jeho přikázání, nařízení a právní ustanovení, pak budeš žít a rozmnožíš se; Hospodin, tvůj Bůh, ti bude žehnat v zemi, kterou přicházíš obsadit“ (Dt 30,15-16).

České slovo „přikázání“ evokuje spíše něco negativního, nepříjemného, co přijímáme jen neradi. Něco musíme, či nesmíme. Dnešním lidem není příjemné, když jim někdo něco prikazuje. Mají pocit, že je tím ohrožena jejich svoboda. Že je jim nuceno něco proti jejich vůli. Tak to však Bůh rozhodně nezamýšlel. Nemá potřebu jim něco vnucovat. V ekumenickém překladu Písma sice stojí: „**Bůh vyhlásil všechna tato přikázání**“, ale v poznámce je uvedeno, že doslovný překlad zní: „tato slova“ (srov. Ex 20,1). Proto se také někdy říká Desateru Dekalog, tedy „deset slov“. O jaká slova jde? Pokud vycházíme z předpokladu, že teologicky nejzávažnější sdělení

bývá na počátku hebrejské věty¹⁶, jsou to vždy první slova jednotlivých přikázání, tedy: já jsem, nezobrazíš, nezneužiješ, pamatuj, cti, nezabiješ, nesesmílníš, nepokradeš, nevydáš a nebudeš dychtit. Přičemž jednotlivá slovesa nejsou v hebrejštině uvedena v rozkazovacím způsobu, ale v oznamovacím. Nejde tedy o rozkazy, ale o oznámení toho, co je základem smlouvy mezi Bohem a jeho izraelským lidem. Jde o pozitivní pokyny, o vymezení hranic. Potud ještě ano, ale dál už ne! Ale ne proto, že ti nechci dopřát něčeho lepšího, ale naopak, proto, že chci, abys žil kvalitní život ve svobodě. Je to jakési zábradlí, které nás odděluje od propasti. Nebo, jak uvádí Gründel,¹⁷ „se podobá střelce kompasu, která obecně určuje směr; vlastní kurs si musí každá loď upravit sama. Přikázání se dá přirovnat i k bójím pro námořní plavbu; vyznačují mělčiny, a tím vytyčují plavební dráhu. Uvnitř ní má každý pro sebe ještě vždycky dost navigačního prostoru“. Desatero tedy nechce život a svobodu omezovat, ale chránit. To vystihuje úvodní věta: „Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, já jsem tě vyvedl z Egypta, z domu otroctví“ (Ex 20,2). Hospodin je ten, kterému záleží na lidské svobodě, nepřeje nikomu otroctví, proto lidem svými pravidly napomáhá ke svobodě. Když tohle pochopíme, nebudeme už muset říkat: „musím plnit přikázání“, ale „chci plnit to, o čem Bůh řekl, že mi přinese život“.

2.3.2 Desatero jako **souhrn celé morálky?**

Mravní a náboženské chování nejsou dvě různé veličiny, nýbrž patří nerozlučně k sobě. Nelze plnit jen přikázání vůči bližním, ale ne vůči Bohu. Pokud nám totiž schází základní první přikázání, pak se sice můžeme ovládat, nekrást a nevraždit, ale těžko způsobíme, aby se nás např. nezmocnila zlá touha a dychtění. Nelze též uctívat Boha a přitom nemít dobrý vztah k bližnímu, takovou úctu Bůh nepřijímá. Nemůže být vertikála bez horizontály. Nemůže milovat Boha ten, kdo nemiluje bližního. Opravdová láska k Bohu nám napoví, jak se chovat k bližním. Pak už se nebudeme muset ptát, co je ještě dovoleno a co nikoli. Srdce nám nedovolí

¹⁶ Srov. Beneš 2010, s. 27.

¹⁷ Gründel, s. 7.

udělat nic zlého. Vlastním smyslem přikázání tedy není formulovat etické normy, ale spíše ukazovat, jak se proměňuje jednání člověka, do jehož života vstoupí Bůh. Mravní jednání vyplývá z víry. Věřím-li, že Hospodin je mým Bohem, rád konám to, co se mu líbí. A platí to i obráceně, dodržuji-li přikázání, dosvědčuji tím, že Hospodin je mým Bohem. Ale stačí jen dodržovat Desatero a myslet si, že když nepřestupuji jednotlivá přikázání, že jsem bez hříchu, že dodržuji smlouvu s Hospodinem?

„Člověku se všechny jeho cesty zdají ryzi,
ale pohnutky zpytuje Hospodin“ (Př 16,2).

Pán Ježíš jasně říká. „Je sice psáno, ...ale já vám říkám...“ Přikázání tedy nejsou jen paragrafy, které stačí plnit, nýbrž je v nich skryt celek Božího zákona, z jehož plnosti v lásce máme stále růst. Desatero pak není souhrnem celé morálky, nýbrž jejím minimem. Nelze se tedy spokojit jen se zachováváním přikázání, nýbrž je třeba říkat spolu s žalmistou: **„Dej mi poznat svoje cesty, Hospodine, uč mě chodit po svých stezkách.“** Nebo se ptát spolu s bohatým mladíkem z evangelia: **„Mistře dobrý, co mám dělat, abych došel do věčného života?“** (Lk 18,18). Desatero nás tak má dovádět k pokoře a k vědomí naší úplné závislosti na Bohu.

2.3.3 Desatero jako **cesta svobody a života?**

Podle encyklopedie judaica je Zákon, hebrejsky tóra¹⁸, podstatné jméno odvozené od slovesa j-r-h (יָרָה), tj. ukazovat a znamená původně ukazovatel, směrnici, směrovku, ukazující správnou cestu, např. cestu na poušti do zaslíbené země. Kdo na tuto směrovku nedbá a nedrží se ukázané cesty, pravděpodobně zahyne v bezcestí. Funkcí takového zákona pak není něco nařizovat nebo zakazovat, ale ukazovat cestu. Cestu ze zajetí z otroctví do nové svobody. Bůh uzavírá s člověkem smlouvu. Chcete být mým lidem? Nabízím vám svobodu. Nenechám vás tápat ve tmě. Chcete-li, zde jsou ukazatele správné cesty. Budete-li se jimi řídit, budete vždy se mnou a bude vám dobře. Bůh nabízí pomoc a péči, nenechává lidi tápat, aby

¹⁸ Význam slova tóra dostupný z WWW <http://www.olam.cz/encyklopedie/tora1.1.html>. Podobně se na význam slova tóra dívá i Deissler 1998, s. 21.

nezboudili, udává jim směr. Počátek cesty ke svobodě bylo vyvedení z Egypta (otroctví) a události u Sinaje, k nimž patřilo i zvěstování Desatera. Podle zvyků, zachycených v kultu Izraele, stálo Desatero vždy ve světle těchto událostí. Když si to uvědomíme, bude i nás uvádět na cestu života osvobozeného z otroctví hříchu, bude deseti ukazateli na této cestě. Bude nám sdělovat například toto:

„Já jsem Pán, tvůj Bůh! Tvůj zachránce a osvoboditel!

1. Nemusíš se bát moci hvězd, ani kouzel člověka, ani strašidel, ani osudu. Já chci být tvým pomocníkem: drž se mne a budeš svobodný.
2. Nemusíš mne mnohým modlením a zbožnými úkony donucovat, abych ti pomohl. Já jsem tvůj přítel – a zcela dobrovolně: drž se mě a budeš žít pokojně.
3. Nemusíš se uštvať k smrti prací, neustálým strachem, že někde něco zmeškáš. Já tě chci vést světlem svého Ducha: drž se mne a budeš žít zdravě.
4. Nemusíš se stále bouřit proti rodičům, proti učitelům, proti pořádkům života. Stálá vzpoura zotročuje, stejně jako slepá poslušnost. Ty tak žít nemusíš. Já chci být tvým nebeským Otcem: drž se mne a budeš žít ve svorné lásce.
5. Nemusíš jednat s druhými jako s konkurenty, které je nutno pracovně předstihnout, osobně vyřídit, aby tě nepředstihli oni. Já chci být tvým ochráncem: drž se mne a budeš žít beze strachu.
6. Nemáš zapotřebí, aby ses karikaturami nezralé a příživnické lásky připravil o radost z lásky pravé. Já chci být dárcem tvého štěstí: drž se mne a naučíš se milovat krásně a věrně.
7. Nemusíš se pachtit za nečestným obohacováním. Ať okrádáš bližního nebo stát, dopadne to vždy stejně: co získáš na majetku, ztratíš na dobré mysli. Já chci být tvým živitelem: drž se mne a poznáš, že větší radost je dávat než brát.

8. Nemusíš se zaplétat do lži, abys zakryl své slabosti. Lež plodí nedůvěru a ta dělá ze spolužití peklo. Já, tvůj Bůh mám k tobě důvěru: drž se mne, naučíš se důvěřovat a budeš sám důvěryhodný.
9. Nemusíš zatěžovat svůj život po kradené lásce, která působí rozvraty. Já, tvůj Bůh, ti dávám lásku ryzí: drž se mne a poznáš lásku obšťastňující.
10. Nemusíš se užírat tím, že závidíš druhým. Zbavil by ses tak radosti z vlastního. Já, tvůj Bůh, ti dávám dobré rady: drž se mne a naučíš se žít spokojeně.¹⁹

¹⁹ Srov. Simajchl 2001, s. 4-6.

3 Desatero v učebnici katolického náboženství pro 3. třídu „Bůh k nám přichází“

Nyní se podívejme na Desatero, které je prezentováno v učebnici katolického náboženství pro 3. třídu – Bůh k nám přichází. To je zasazeno do celku učebnice, jejíž autorky měly záměr vytvořit pomůcku pro přípravu dětí k svátosti smíření a eucharistie.

3.1 Informace o učebnici

Tuto učebnici z pověření katechetické komise při ČBK zpracovaly Marie Špačková z brněnské diecéze spolu s Marií Mléčkovou a Ludmilou Svobodovou z olomoucké arcidiecéze. Učebnice, metodika i pracovní listy k učebnici odpovídají osnovám náboženství pro základní školy církevně schváleným na 14. zasedání ČBK v roce 1995 a státně schváleným MŠMT ČR pod č. j. 2021/95-23-2. Celá učebnice obsahuje tato témata:

1. Děkujeme za prázdniny
2. Štěstí prvních lidí
3. Hřích a jeho důsledky
4. Bůh slibuje záchranu
5. Mojžíš přijímá Desatero
6. Bůh: První přikázání
7. Boží jméno a Boží věci: Druhé přikázání
8. Neděle není všední den: Třetí přikázání
9. Rodina: Čtvrté přikázání
10. Život a zdraví: Páté přikázání
11. Čisté srdce: Šesté a deváté přikázání
12. Lepší je dávat než brát: Sedmé a desáté přikázání
13. Lidské slovo: Osmé přikázání
14. Pán Ježíš chce být hostem u Zachea

15. Pán Ježíš a jeho láska k lidem
16. Bůh nás miluje, proto nám odpouští
17. Můj postoj k Bohu, lidem a sobě
18. Slavíme svátost smíření
19. Připravujeme se na Velikonoce: Postní doba
20. Svátosti – znamení Boží lásky
21. Poslední večeře: Mše svatá
22. Připravujeme se na mši svatou
23. Mše svatá: Bohoslužba slova
24. Mše svatá: Bohoslužba oběti
25. Mše svatá: Proměňování
26. Mše svatá: Svaté přijímání
27. První svaté přijímání v naší farní rodině
28. Eucharistie a život
29. Velké dny v životě Ježíše Krista
30. Pane, zůstaň s námi
31. Panna Maria – matka a sestra lidí
32. Duch, který oživuje
33. Prázdniny s Ježíšem

Učebnice je určena dětem ze třetí třídy ZŠ, tedy zhruba osmi až devíti letým, zvláště těm, kteří chtějí přistoupit k prvnímu svatému přijímání. Z úvodního slova arcibiskupa Jana Graubnera jasně vyplývá²⁰, že je určena pro věřící a že se počítá s tím, že všechny tyto děti přistoupí k prvnímu svatému přijímání zároveň. Učebnice je doplněna obrázky Heleny Wernischové a fotografiemi Petra Janžura, Vojtěcha Vlka, Michaely Antůškové, Jaroslava Hodíka a z archivu nakladatele. Vydalo ji

²⁰ „Děvčata a chlapci, letošní rok náboženství bude pro vás opravdu mimořádný. Poprvé půjdete letos ke svátosti smíření a k svatému přijímání.“ (*Učebnice náb.* 1996, s. 5.)

nakladatelství Portál v Praze roku 1996 jako své první vydání. V r. 2007 pak následovalo vydání druhé, které se vyznačuje drobnými změnami: změna fotografie na přední straně obálky učebnice (děti před křížem byly nahrazeny dětmi skákajícími v pytli), doplnění obrazu ukřižovaného Krista a citátu z Bible na zadní straně obálky učebnice, nahrazení některých fotografií i uvnitř učebnice, pozměněný úvod pana arcibiskupa Graubnera, ale stále v duchu toho, že každé dítě toho roku přistoupí ke svátostem.²¹

3.2 Analýza Desatera v učebnici náboženství

Desatero je umístěno v první třetině učebnice²² s tím, že mu předchází povídání o štěstí prvních lidí, jejich prvním hříchu, kterým se vzdálili od Boha a o záchraně, kterou jim Bůh přislíbil. Následuje část věnovaná Desateru. Bůh, který „k nám přichází“, je tu prezentován jako ten, kdo nařizuje, jak máme žít, i když to dělá z lásky. „Bůh chtěl, aby byli šťastní a měli se navzájem rádi. Proto se rozhodl, že dá lidem svá pravidla, podle kterých mají žít.“(s. 16) Desatero je lidem dáno jako takové zrcadlo, které je usvědčuje z hříchu. Učebnice pak pokračuje příběhem o Zacheovi, na kterém je ilustrováno, jak se proměňuje život člověka, který do svého „domu“ (srdce) přijme Boha. I nás přijetí Boha za Spasitele, uznání jeho svrchovanosti, přivádí ke změně života.

O jednotlivých příkázáních se pojednává v samostatných kapitolách. Spojeny do jedné kapitoly jsou pouze 6. a 9. a 7. a 10. příkázání. Každá kapitola je uvedena nějakým vyprávěním či příběhem, občas dialogickým, který se dotýká dané tematiky. Odkazy na Bibli jsou zvýrazněny žlutě, věty k zapamatování modře. V závěru kapitoly je učivo pár větami shrnuto pod heslem: Zapamatujeme si. Na konci kapitoly jsou vždy úkoly pro děti a jejich rodiče, které mají plnit doma. V samotném textu je poměrně málo

²¹ „Děvčata a chlapci, tento školní rok bude pro vás opravdu mimořádný.... Budete se připravovat na první svátost smíření a první svaté přijímání. Bude to krásná slavnost.“ (Učebnice náb. 2007, s. 5.)

²² Celá učebnice má 93 stran, z toho je 26 stran věnováno právě Desateru. Nalezneme je na str. 16-41 (kapitoly 5-13).

otázek. Pokud se vyskytují, jsou odlišeny graficky – psány kurzívou. Otázky k opakování i se správnými odpověďmi jsou až na konci učebnice.

Struktura jednotlivých kapitol:

1. kapitola: **Mojžíš přijímá Desatero.** V této úvodní kapitole se nachází stručná zmínka o historii a rozdělení Desatera. Jednotlivá přikázání jsou tu vyjmenována a nakonec shrnuta v Ježíšovo přikázání lásky. Rodiče mají s dětmi popřemýšlet, pro co všechno máme v životě pravidla.

2. kapitola: **Bůh – první přikázání.** Učebnice dává odpovědi na otázky: kde je Bůh, proč se skrývá, proč všichni nevěří? Uvádí možnosti setkávání s Bohem: v díle stvoření, v životě Ježíše Krista (dialogickou formou převyprávěn úryvek z Lukášova evangelia 8,49–56, na kterém je ukázáno, že Bohu na člověku záleží) a v modlitbě.

3. kapitola: **Boží jméno a Boží věci – druhé přikázání.** Učebnice se zmiňuje o jméně a jeho významu v životě člověka včetně přijetí vlastního jména. Dále o Ježíšově jméně a o jednání apoštolů v jeho jménu (dialogickou formou převyprávěn úryvek ze Skutků apoštolů, 3. kap.). Rodiče mají vyprávět dítěti, jak pro ně vybírali jméno.

4. kapitola: **Neděle není všední den – třetí přikázání.** Na důležitost neděle je poukázáno pomocí příběhu o sedmi bratrech. Následuje výklad o životním rytmu: střídání nasazení v práci a odpočinku; o židovském slavení soboty jako dne Hospodinova, kdy se člověk setkává s Bohem (podpořeno citací z Bible), s bližními (zvláště v rodině) a se sebou samým; a o křesťanském slavení neděle jako „dnu Páně“, kdy Ježíš vstal z mrtvých. Rodiče se s dětmi mají zamyslet nad tím, jaké místo v jejich nedělním programu zaujímá Bůh.

5. kapitola: **Rodina – čtvrté přikázání.** Rodina je tu prezentována jako společenství, které předpokládá určitý řád a vyžaduje od každého určitou roli a určitý úkol. Obraz ideální rodiny je tu podpořen citací z Písma (Kol 3,20) a příběhem Tři synové, který je bez jakéhokoli komentáře.

6. kapitola: **Život a zdraví – páté přikázání.** Život je tu představen jako Boží dar, který máme chránit. Parafráze úryvku žalmu 104 ukazuje, jak Písmo svaté chválí Boha za život. Příběh života Alberta Schweitzera je tu uveden jako příklad odpovědného postoje k Božímu stvoření a jako protiklad k jednání člověka, který si dělá, co chce. Rodiče mají vést děti k obdivu toho, čemu dal Bůh život.

7. kapitola: **Čisté srdce – šesté a deváté přikázání:** Úvodní příběh Moje květina a úryvky z Bible (parafráze Ž 8, 1 Kor 6,19–20) mají ukázat člověka jako jedinečné a neopakovatelné Boží dílo. Následuje povídání o lidském těle, o tom, jak se o ně starat a „o daru stydlivosti.“²³ Nalezneme tu i zmínku o lásce mezi mužem a ženou, o věrnosti a nerozlučitelnosti manželství.

8. kapitola: **Lepší je dávat, než brát – sedmé a desáté přikázání:** Úvaha o dvou druzích bohatství (pomíjivém a nepomíjivém) je podepřena citací z Bible (Mt 6, 19-20). Následuje nedokončený příběh Ukradený nápad, který se děti mají pokusit dokončit. Má vést k čestnému jednání vůči hmotnému i duševnímu vlastnictví druhého člověka. Kapitola je uzavřena zmínkou o závisti a chamtivosti, která bere člověku radost a spokojenost. Úkolem dětí pak je spolu s rodiči obdarovat někoho potřebného ve svém okolí.

9. kapitola: **Lidské slovo – osmé přikázání:** Začíná úvahou o moci lidského slova, která je zakončena citací z Bible: „Kdo zachovává jeho přikázání, zůstává v Bohu a Bůh v něm.“ (Jan 3,24) Následuje příběh Umění přiznat se, doplněný otázkami, které mají podpořit diskusi o pravdivosti lidského slova proti lži, pomluvě a žalování. V závěru je vysvětlen pojem „křivé svědectví“. Úkolem dětí a jejich rodičů je pak prožít jeden den tak, aby svým slovem působili jen dobro.

²³ Viz učebnice, s. 29.

3.3 Pokus o hodnocení

V této části práce poddhalíme některé nedostatky a zjednodušení a podíváme se také na kladné stránky učebnice a na některé principy, které by v učebnici měly být zohledněny, aby byla kvalitní katechetickou pomůckou.

3.3.1 Nedostatky

- V první kapitole je jen malá zmínka o vysvobození z Egypta. Chybí důraz na prožitek vyvolení a důvěry (Bůh mi pomáhá a zachraňuje mě, tak mu věřím), prožitek lásky a daru (protože mě má rád, dává mi dar – Desatero), prožitek smlouvy (uzavírá se mnou smlouvu a slibuje, že mě neopustí, ani já ho neopustím – podobnost se smlouvou mezi manželi.)
- V druhé kapitole mohla být pomocí fotografií více zdůrazněna krása stvoření, která přivádí k úžasu nad stvořitelským dílem a k díkůvzdání; učebnice to řeší jako úkol pro rodiče. Není tu dostatečně vysvětleno, jak souvisí víra a modlitba. Chybí zmínka o tom, proč Bohu patří první místo (před televizí, počítačem či čímkoli jiným), že mu patří veškerá naše pozornost a úcta.
- Velmi zjednodušený pohled na druhé přikázání! Chybí objasnění toho, co jméno vyjadřuje, co znamená jednat v něčím jménu, říct někomu své jméno a proč mít v účtě něčí jméno. Malý důraz na důvěrný vztah. Koho znám blíže, toho oslovuji jménem. Budu-li mít důvěrný vztah s Ježíšem, nebudu brát jeho jméno nadarmo. Budu si vážit i symbolů, které Boha připomínají. Fotku rodiny také nezničím, ale vystavím si ji na policiče!
- Ve čtvrté kapitole chybí větší důraz na odlišení všedních dnů a neděle. Pohled na neděli jako na sváteční den, zdůraznění významu slavení a vzájemného setkávání se.
- Čtvrté přikázání je nevhodně podpořeno citací z Písma (Kol 3,20), která je bohužel vytržena z kontextu a jednostranně zaměřena na

děti. Příběh Tři synové by si zasloužil doplnit otázkami k diskuzi. Z nějakého důvodu není úkol pro rodiče úkolem, ale oznámením. Doslova tu stojí: „Naše rodina má být místem, kde se každý cítí být milován a přijímán.“ (s. 25) Přitom by stačilo změnit toto oznámení v otázku, která stojí za úvahu: „Je naše rodina místem, ...?“ a klást větší důraz na prohlubování lásky k druhým lidem. Když miluji, pak „chci“ a ne, že „mám“ nebo dokonce „musím“ druhým pomáhat a dělat jim radost.

- V šesté kapitole by bylo dobré objasnit, kdo byl Albert Schweitzer a vložit do textu otázky vedoucí k propojení jeho příběhu s jejich vlastním životem.
- V sedmé kapitole je místo úkolu pro rodiče opět jen informace, že: „Vzájemná opravdová láska rodičů vytváří i beze slov nejlepší prostředí pro zdravou výchovu dětí, pokud jde o 6. přikázání.“ (s. 29) Možná by bylo užitečné přeformulovat ji do otázky: „Vytváří naše vzájemná láska to nejlepší prostředí pro...?“
- V deváté kapitole je naprosto nevhodná citace z Bible (viz výše Jan 3,24) Netýká se přímo daného přikázání a navíc je pro děti tohoto věku těžko srozumitelná. Když už autorky chtějí podporovat svá tvrzení citáty z Bible, o čemž bychom s nimi mohli polemizovat, jistě by našly vhodnější (např. Jk 3,10: „Z týchž úst vychází žehnání i proklínání. Tak tomu být nemá, bratři moji.“)

3.3.2 Celkové zhodnocení

Na učebnici lze ocenit její ústřední motiv, který je nám tu předkládán: Bůh k nám přichází a nabízí, že můžeme kráčet po jeho cestách. Motiv **cesty** je častým motivem nejen starozákonním: putování Abrahámovo, cesta Rebeky za Izákem, putování Izákovo, Jákobova cesta k Lábanovi a jeho návrat do země zaslíbené, cesta Josefových bratří do Egypta, putování Izraelitů z Egypta do zaslíbené země, putování Chany, matky Samuelovy, do Šílu, Saulova cesta za ztracenými oslicemi,

Samuelova cesta k Jišajovi Betlémskému, atd., ale i novozákonním. S Bohem se tak setkáváme na cestě, podobně jako učedníci jdoucí do Emauz; chodíme s ním po jeho cestách, jako učedníci putující s Ježíšem po Palestině; putující ho přinášíme i druhým lidem, stejně jako Pavel na svých misijních cestách. Sám Ježíš prohlašuje: „Já jsem ta cesta, pravda a život“ (J 14,6). Jak už bylo výše naznačeno (viz. 2.2.3.) i Desatero je chápáno jako cesta, cesta z otroctví ke svobodě. Tuto myšlenku, i když tu není explicitně vyjádřena, lze najít i v naší učebnici. Do zaslíbené země je možno dojít jen po určité cestě a Bůh nám ji nabízí. Aby se nám dobře putovalo, jsou podél cesty značky (jednotlivá přikázání). Cesta je namáhavá, a tak je dobré se pravidelně občerstvovat, posilovat (svátosti). Potřebujeme i svěží vítr, který by nás ochladil, povzbudil, osvěžil (Duch svatý). Dobré je mít průvodce (P. Maria) a vědět, kam jdu, mít správný cíl (nebeské království). Touto cestou kráčíme celý život, tedy nejen ve školním roce, ale i o prázdninách, na to bychom neměli zapomínat. Naopak prázdniny mohou být takovou příležitostí, kdy to opravdové putování zakusíme na vlastní kůži a spojíme tak nauku s vlastním prožitkem.

Problémem je to, že daná učebnice nerespektuje pokoncilní rozlišení **výuky náboženství od katecheze**. Chce být učebnicí náboženství a zároveň i katechetickou pomůckou. V prvním vydání kardinál Vlček píše (s. 4), že jde o učebnici náboženské výchovy a současně o pomůcku, určenou k přípravě dětí k prvnímu přijetí svátostí smíření a eucharistie. Má tedy jít i o jakousi katechetickou pomůcku. Toto prohlášení ve druhém vydání chybí, nicméně lze předpokládat, že se od textu očekává totéž, zvláště když se jedná o jediný materiál schválený a doporučený ČBK. Podíváme-li se však na tuto učebnici podrobněji, zjistíme, že neodpovídá ani katechetické pomůcce, ani učebnici náboženství tak, jak bychom je měli chápat ve světle pokoncilních změn v katechezi. Tedy:

- **Učebnice náboženství** by měla být, jako každá učební pomůcka²⁴
 - zdrojem informací o křesťanské nauce
 - názorná

²⁴ Inspirující pohled na učební pomůcky viz Šimák 2005, s. 128.

- jednoduchá a přehledná
 - zajímavá a poutavá
 - srozumitelná dané věkové skupině, ať už jsou na jakémkoli stupni víry (tedy i nevěřícím)
 - barevná s pestrým doplňkovým materiálem (foto, mapy, plánky, grafy,...) a estetická
 - s otázkami na kontrolu pochopení učiva
 - s úkoly na ověření získaných poznatků v praxi
- **Tištěná katechetická pomůcka** by měla
 - pomáhat prohlubovat obsah víry
 - dávat podněty k zamyšlení nad stavem víry jednotlivce
 - využívat dramatických prvků
 - navrhopvat činnosti zaměřené na prožívání víry
 - obsahovat otázky, jež katechizované vedou k přemýšlení o sobě, o Bohu, o světě a druhých lidech
 - být zaměřená na určitou skupinu katechizovaných
 - napomáhat procesu individuálního dozrávání ve víře

Aplikujeme-li výše uvedené požadavky na naši učebnici, zjistíme, že jako učebnice náboženství nevyhovuje pro své jednostranné zaměření na skupinu věřících. Je tu také málo fotografií, názorných příkladů, otázek a úkolů. Jako katechetická pomůcka nevyhovuje pro svoji malou hloubku, malý důraz na prožitek, chybí tu návaznost na vlastní zkušenost víry. Nedává tak prostor pro individuální dozrávání ve víře, neboť předpokládá, že všichni v témže roce přistoupí ke svátosti smíření a k prvnímu svatému přijímání (viz úvod pana arcibiskupa Graubnera, s. 5). Chce být obojím a v konečné fázi tak není ani kvalitní učebnicí, ani katechetickou pomůckou. Samotné Desatero tvoří téměř třetinu naší učebnice. Otázkou zůstává, jestli je pro 8-9ti leté děti důležité věnovat se Desateru vzhledem k prvnímu přijetí svátostí tak podrobně. Vycházíme-li z biblického pojetí Desatera, jak bylo nastíněno výše (viz druhá

kapitola), zjistíme, že nikoli. Podstatnější je ukázat Desatero jako **součástí smlouvy**, a to smlouvy lásky, kterou jsme s Bohem uzavřeli při křtu. Důraz na křest, na znovuprožití této svátosti, kdy jsem se stal vyvoleným a milovaným dítětem Božím a kdy se Hospodin stal mým Bohem, který mě vyvedl z otroctví hříchu ke svobodě, by měl být základem každé katecheze týkající se svátostí. Dobré a přínosné by také bylo hovořit o Desateru v celku všech tří iniciačních svátostí, kdy si dítě uvědomuje:

- KDO JSEM? Boží dítě, Boží obraz. Křtem patřím do Boží rodiny. Chovám se jako člen této rodiny? (křest)
- KAM JDU? Chci se setkat s Bohem tváří v tvář? Uzavřít s ním osobně smlouvu, přijmout ho do svého srdce? (eucharistie) Chci chodit s Bohem po jeho cestách? (desatero) Ale vždycky jsem to nedělal, Boha jsem nepotřeboval. Chci to napravit, smířit se s ním? (svátost smíření)
- CO POTŘEBUJI? Abych vytrval na dobré cestě a došel do cíle, potřebuji zvláštní dary Ducha svatého (biřmování)

V učebnici je také málo zdůrazněno, že Desatero je **dokumentem svobody**. Bůh nás chce přivést ke svobodě. Svobodě je však třeba se učit, a tak nám Bůh dává Desatero. To je pomůckou, která nám ukazuje, kde jsou hranice naší svobody a kde už začíná otroctví. Ukažme dětem Desatero jako zábradlí, za které už není dobré jít. Tam už vztah s Bohem oslabujeme či dokonce ztrácíme. Ale jak se budeme chovat konkrétně v prostoru Boží přítomnosti, to je na naší svobodě a mělo by to být předmětem dalších katechezí. V neposlední řadě je dobré představit Desatero jako nezasloužený **Boží dar**, projev nekonečné Boží lásky. Na tuto lásku můžeme reagovat odmítnutím nebo zase jenom láskou. Vedme děti k tomu, aby se vírou rozhodly pro život lásky k Bohu a k druhým lidem (srov. VDK 64). Veškerá přikázání se pak dají shrnout do jednoho – do víry, projevující se láskou a jí odpovídajícími skutky (srov. Gal 5,6).

Pro danou věkovou kategorii nemá smysl zabývat se jednotlivými přikázáními dopodrobna v samostatných kapitolách, ale spíše se zaměřit na

Desatero jako **celek**, na jeho význam v životě člověka, a až později tento pohled prohlubovat. Zvláště když témata některých přikázání jsou pro takto staré děti příliš náročná. Celé Desatero, jak je chápeme dnes, a jak je vždy chápali Izraelité (viz. 2. kap.), stojí totiž na jediné větě: „Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví“ (Ex 20,2). Důraz na to, že je to právě Bůh, který si mě zamiloval jako první, chce se mnou navázat vztah a touží po mé svobodné odpovědi, a proto mě opakovaně vysvobozuje z otroctví hříchu, v této učebnici chybí. Z této smlouvy lásky je tak učiněn jen komentář k jednotlivým přikázáním, a to ještě velmi zjednodušený.

Učebnice také nerespektuje **individuální přístup** k dítěti, jeho svobodný a jedinečný růst ve víře, v poznávání Boha. Každé dítě je jiné, s jedinečnými povahovými a charakterovými vlastnostmi i osobnostními rysy. Nemůžeme tedy po nich chtít, aby se chovaly všechny stejným způsobem. V učebnici se to však po nich vyžaduje. Každá závěrečná část jednotlivých kapitol, uvozená slovy: „Zapamatujeme si“, říká dětem, jak se mají chovat, aby správně jednaly podle daného přikázání. To však není motivující. Které dítě v tomto věkovém období se rádo modlí, chodí do kostela, poslouchá rodiče, pomáhá doma, neodmlouvá, nehádá se, nehněvá, netouží po tom, co mají druzí, nelže a nežaluje, pokud není přesvědčeno, že jsou to věci potřebné a správné? Věci, které nejsou příliš zajímavé nebo příjemné, děláme jen z vnitřní motivace.²⁵ Tato motivace je udržována, když jsou splněny následující podmínky:

- **Smysluplnost** – k tomu výrazně přispívá, když dětem ukážeme, k čemu jim bude dobré to, o čem se učí, když budou vědět, že to využijí v blízké době a v situacích skutečného života, že vynaložená námaha jim pomůže dosáhnout cíle nebo pomůže někomu jinému, že přijdou něčemu na kloub.
- **Spoluúčast** – Podstatné věci, jako jsou například projevy chování v rámci jednotlivých přikázání, by si měly děti vyvozovat samy nebo

²⁵ Viz. Kopřiva et al. 2008, s. 182-185.

by se na jejich vyvozování měly alespoň podílet. Měl by jim být dán prostor, aby mohly vyjadřovat své názory. Spoluúčast na rozhodování o věcech, které se jich týkají, je podstatná pro přijetí těchto věcí, pro ztotožnění se s nimi. Na čem mám podíl, k tomu mám úplně jiný vztah.

- **Spolupráce** – Člověk je společenský tvor, chce se sdílet, vyměňovat si zkušenosti a nové poznatky, zažívat společnou radost z dobře vykonané práce. Když ví, že druhý člověk prožívá totéž, že danou věc vidí stejně, pomůže mu to k přijetí dané věci.
- **Svobodná volba** – Člověk má tendenci dělat věci po svém. Když mu dáme vybrat, má pocit, že mu věříme, respektujeme ho, máme k němu úctu. Když dětem nabídneme, aby rozhodovaly o tom, o čem rozhodovat lze, budou to dělat raději.
- **Zpětná vazba** - informace o tom, zda postupujeme správně, o našem snažení či chování, významně ovlivňují to, zda v dané činnosti budeme pokračovat. Dítě, které nemá zpětnou vazbu o tom, zda dělá dobře, když chodí do kostela, pomáhá rodičům nebo nelže, se nebude snažit v této činnosti pokračovat.

Pro vnitřní motivaci je také důležité nejdřív si něco prožít, a teprve pak z toho vyvodit pojem. Nejdřív zážitek s pocity nespravedlivého trestu, nepravého viníka, obviňování bez důkazů (formou hraní rolí, dramatizace, literární ukázky), pak teprve vyvození pojmu „křivé svědectví.“²⁶ Dítěti tak můžeme dát pouhou informaci, nebo zprostředkovat přímou **zkušenost**. Ta se dotýká srdce a duše, stejně jako myslí. Překračuje pouhou vědomost a obohacuje obrazotvornost. Jak píše Brian Way, na otázku: „Kdo je slepec?“ můžeme dát v podstatě dvojí odpověď. Buď „člověk, který nevidí,“ nebo „zavřete oči a zkuste najít východ z této místnosti.“²⁷ Druhá odpověď nedává definici, ale vede ke změně postoje vůči nevidomým lidem, protože už vím, co znamená být slepý, co takový člověk zažívá. Na zkušenosti staví

²⁶ Kopřiva et al. 2008, s. 251.

²⁷ Way 1996, s. 7.

i katecheze.²⁸ Tato zkušenost je něčím „konkrétním a bezprostředním; nespočívá na výpovědi druhého, ale na osobním setkání a „ohmatání si“ určité věci.“²⁹ Čím je tato zkušenost hlubší, tím víc poznamenává chování člověka. Chce-li být naše učebnice katechetickou pomůckou, musí se zkušeností pracovat mnohem víc. Ať už je to osobní zkušenost katechizovaného, zkušenost zprostředkovaná formou příběhů, povídek a vyprávění či obecná zkušenost lidí s Bohem, jak je zachycena v Písmu svatém.³⁰

Dávat rady, doporučení, nabízet vzory, ale nenařizovat! Pokud budeme něco dětem nařizovat, nebudou mít chuť se do toho vůbec pouštět nebo udělají pravý opak. V naší učebnici je použit **neefektivní styl komunikace**. Formulace: „Kdo správně jedná podle...“, kterým se uzavírá každá kapitola hovořící o přikázáních, nepřipouští odchylky v jednání. Je jeden vzorec chování pro všechny. Jenže každý z nás je jiný a do zralé víry postupně dorůstáme. Desatero nám nedává přesný návod, jak se chovat, vytváří jen jakýsi rámeček, ve kterém se můžeme svobodně pohybovat – to je třeba si uvědomovat! Věty formulované tak, jak je nacházíme v učebnici, mohou dnešním dětem znít jako nařízení. Chceš jednat správně? Tak jednej tak a tak! Dítě může mít pocit frustrace, když takto jednat nedokáže a může získat pocit, že Bůh ho nemůže mít rád. Není však důležitější posilovat v dětech důstojnost Božího dítěte, kterou získaly při křtu? Vést je k tomu, že je tu někdo, kdo o ně pečuje, má je rád a zajímá se o ně, pomáhat jim nalézat správný vztah k Bohu, a tím i k sobě samým, k druhým lidem a ke světu? Učebnice klade důraz na to, jak se mají děti chovat, ale už ne tak moc na vytvoření dobrého vztahu s Bohem (aby mu důvěřovaly, na něj se obracely, aby se jim stal přítelem). Desatero je tu prezentováno jako zrcadlo našeho jednání a ne jako dar, který nám má pomoci rozhodnout se pro život, tedy pro život s Bohem, ve svobodě Božích dětí.

Kromě kapitoly o prvním a druhém přikázání najdeme všude **citáty z Bible**. Jsou tu ovšem používány jen na potvrzení toho, co bylo řečeno.

²⁸ Více ke zkušenosti Alberich, Dřimal 2008, s.72-83.

²⁹ Ibid., s. 73.

³⁰ Srov. *Katechetické směrnice ČBK* 1994, s. 11-12.

Autorita Písma svatého má podporovat či zvyšovat autoritu lidského slova. To není správný postup. Na prvním místě má být Písmo. Z něj se musí vycházet, a ne ho používat jako doplněk svých slov. Z kontextu vytržené citace tak mohou být mylně vyloženy, v některém případě (např. Jan 3,24 na s. 32) dokonce nepochopeny.

Jelikož naše učebnice patří mezi učební pomůcky, musíme se ještě dotknout problematiky názornosti. Dnes nám již připadá samozřejmé, že **názornost** je důležitá zvláště u mladších žáků a že se z ní má při výuce vycházet. Většinou však převládal pocit, že je to práce jednotvárná, statická, zaměřená jen na smyslové vnímání (převážně zrakové), kde převažuje pasivní pozorování předmětů, jejich obrazů či modelů. Dnes už se ví, že smyslové poznávání není jen pasivní kopií skutečnosti, ale že tato informace o skutečnosti je myšlenkovými pochody přepracována a rekonstruována a vede tak k pochopení dané skutečnosti. Podle Maňáka³¹ má v tomto pojetí názornosti nenahraditelné místo symbolické zobrazování skutečnosti. Využívání symbolů, maximální zapojení smyslů, experimentování a vědecké bádání má jak ve výuce, tak při katechezi své opodstatnění. V naší učebnici však na ně důraz kladen není.

V učebnici také chybí **mužský prvek**, mužský pohled na předkládaná témata. Autorky odvedly veliký kus práce, ale je škoda, že nepřizvaly k její tvorbě též muže.

Naše učebnice je určena dětem ze třetí třídy, tedy dětem mladšího školního věku. Z vývojové psychologie víme, že se jedná o tzv. realistické období, kdy ustupuje fantazie a snění a školák se snaží **zaměřovat na realitu**. Jeho sebepojetí se formuje na základě úspěšnosti či neúspěšnosti v této realitě, hodnotí se podle toho, co umí.³² Je to období velké aktivity a zvnitřňování norem, které přijímá jako samozřejmé a závazné, aniž by o nich moc přemýšlel. Má důvěru v morální vědomí dospělých a chová se jako oni. Rodiče a škola se významnou měrou podílí na formování jeho

³¹ Maňák 1995, s. 51.

³² Novotná 2004, s. 72.

svědomí.³³ Vyhledává zejména poučení, které mu poskytuje možnost nějakého praktického konkrétního uplatnění a kde nachází množství realistického zobrazení, které pak ve svých vlastních kresbách napodobuje. Dítě pro svůj harmonický vývoj potřebuje jistotu a pocit uznání.³⁴ V učebnici by se tedy mělo objevovat více realistických obrázků a příběhů, větší prostor pro aktivní zapojení dětí a využití získaných poznatků v praxi, tedy v běžném životě.

Obsah učebnice (a to zvláště v části o Desateru) by měl být vyjadřován takovým způsobem, aby dítě při jeho osvojování pocítilo **radost**. Jak říká Deissler, měli bychom myslet na to, co vyplývá už z úvodu do Desatera: „Jakákoli zvěst o Bohu by měla vždy a všude začínat jako zvěst radostná.“³⁵ Zvláště, když chceme zprostředkovávat víru mladé generaci. Vždyť úvod k Desateru zní: „Já jsem Hospodin, Tvůj Bůh“, jak čteme v naší učebnici (s. 17), ale: „Já jsem Hospodin, Tvůj Bůh, který Tě vysvobodil a vykoupil.“ A to je přeci důvod k radosti!

³³ O důležitosti rodiny, kde vedle poučování hraje roli zejména vlastní příklad, se zmiňují i *Katechetické směrnice ČBK*, s. 14.

³⁴ Více o psychologii dětí mladšího školního věku např. Lisá, Kňourková 1986.

³⁵ Deissler 1998, s. 24.

Závěr

Hodnotit něčí práci bývá vždy velmi obtížné a často je to práce nevděčná. Nezpochybňuji nemalé zásluhy autorek učebnice, nicméně bylo potřeba poukázat na to, že neodpovídá dnešnímu chápání katecheze jako něčeho zcela odlišného od výuky náboženství, že přes veškeré snahy autorek není Desatero v ní obsažené chápáno jako součást smlouvy, ani jako dokument svobody či Boží dar. Příliš se zabývá jednotlivými příkázáními na úkor celkového pojetí Desatera jako smlouvy lásky Boha a lidí. Nerespektuje individuální cestu dítěte ve víře, je málo motivující a nezprostředkovává přímou zkušenost. Neefektivní styl komunikace neposiluje v dětech důstojnost Božího dítěte, kterou získaly při křtu. Citáty z Bible jsou v učebnici nevhodně použity na podpoření slov lidských, málo se pracuje s názorností a neklade se důraz na praktické využití poznání. Podstatně tu chybí mužský prvek a zvláště pak radostný pohled na Hospodinovo vysvobození. Autorky učebnice se hlavně měly rozhodnout, zda vytváří katechetickou pomůcku či pomůcku k výuce náboženství a nesměšovat obojí dohromady. Buďme tedy obezřetní při využívání pomůcek v katechezi a při výuce a zamysleme se nad tím, zda by nebylo dobré koncipovat některé nově.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Ošlejšková Daniela, Mgr.

Název katedry a fakulty: Katedra křesťanské výchovy CMTF UP

Název diplomové práce: Presentace Desatera v učebnici katolického náboženství „Bůh k nám přichází“

Počet znaků: 61 499

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 26

Klíčová slova: Desatero, katechetická pomůcka, katecheze, náboženská výchova, učebnice katolického náboženství

Práce se zabývá prezentací Desatera v učebnici katolického náboženství pro 3. třídu. Na základě rozlišení náboženské výuky a katecheze a s přihlédnutím k pojetí Desatera, jak je chápáno v Bibli a jak je chápeme dnes, se snaží poukázat na to, že daná učebnice neodpovídá požadavkům na katechetickou pomůcku, ani požadavkům na učebnici k výuce katolického náboženství. Autor poukazuje na nedostatky učebnice, a přitom navrhuje i některá řešení, jak je odstranit.

Annotation

The dissertation deals with the presentation of Ten Commandments in the textbook of catholic religion for the 3rd form of elementary school. On the basis of the differentiation between the religious education and the catechism, and considering the conception of Ten Commandments interpreted in the Bible and of its contemporary interpretation, the dissertation tries to point to the fact that the stated textbook doesn't meet the requirements of either catechist teaching aid or the textbook of catholic religion. The author points out the deficiencies of the textbook and at the same time suggests some solutions of their possible elimination.

Key words: Ten Commandments, catechist teaching aid, catechism, religious education, textbook of the catholic religion.

Seznam použité literatury

Text Bible

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 8. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001, 1985. ISBN 80-85810-29-8.

Dokumenty církve

Katechismus katolické církve. Přeložil Josef Koláček. 1. Vydání. Praha: Zvon, 1995. Čl. 2052-2557. ISBN 80-7113-132-6.

KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné katechetické direktorium*. Praha: Sekretariát ČBK, 1994. ISBN neuvedeno (pro vnitřní potřebu).

KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*. Praha: Sekretariát ČBK, 1997.

PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka: biblické kořeny křesťanského jednání*. Překlad Jaroslav Brož, Josef Hřebík. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-367-8.

SEKRETARIÁT ČBK [české biskupské konference]. *Katechetické směrnice české biskupské konference*. Praha, 1994. ISBN neuvedeno (pro vnitřní potřebu).

Prameny

ŠPAČKOVÁ, M.; MLÉČKOVÁ, M.; SVOBODOVÁ, L. *Bůh k nám přichází. Učebnice katolického náboženství pro 3. třídu*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-009-X.

ŠPAČKOVÁ, M.; MLÉČKOVÁ, M.; SVOBODOVÁ, L. *Bůh k nám přichází. Učebnice katolického náboženství pro 3. třídu*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-022-1.

Ostatní literatura

ALBERICH, E., DŘÍMAL, L. *Katechetika*. 1. vyd. Praha:Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-382-6.

BENEŠ, J., VAŽURA, P. *Nevystižitelný Bůh? Rozhovory nad Biblií*. Praha:Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-070-1.

DEISSLER, A. *Chodit s Bohem. Významné texty Starého zákona*. Přeložil Josef Hermach. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-413-X.

DŘÍMAL, L. Cesty katecheze. *Cesty katecheze*, 2009, roč. 1, č. 1, s. 9-11.

DŘÍMAL, L. Katecheze a výuka náboženství – odlišnosti a komplementarita. In *Katecheze – realita a vize*. Praha: Tomáš Halama, 2007, s. 9-18. ISBN 978-80-87082-01-0.

DŘÍMAL, L. Katecheze jako úkol celé farnosti. In *Náboženské vzdělávání a katecheze ve farnostech*. Praha:Tomáš Halama, 2007, s. 25-37. ISBN 978-80-87082-04-1.

Encyklopedie Judaika: Tóra [online]. Poslední aktualizace 2012-03-13 [cit. 2012-03-28] Dostupné z: <http://www.olam.cz/encyklopedie/t-ora1.1.html>

FOSSION, A. Perspektivy katecheze v pluralitní společnosti. *Cesty katecheze*, 2009, roč. 1, č. 2, s. 15-19.

GRÜNDEL, J. *Desatero přikázání pro naši současnost*. Rok neuveden, tištěno jako samizdat z německého originálu *Die Zehn Gebote in der Erziehung*. At: Městská knihovna Boskovice. Sig. ST BIS 27. ISBN neuvedeno.

KOPŘIVA, P., et al. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Kroměříž: Spirála, 2008. ISBN 978-80-904030-0-0.

LISÁ, L.; KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986. ISBN neuvedeno.

MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1124-6.

MUCHOVÁ, L. Cíle náboženské výchovy. In *Náboženské vzdělávání a katecheze ve farnostech*. Praha: Tomáš Halama, 2007, s. 11-23. ISBN 978-80-87082-04-1.

NOVOTNÁ, L.; HŘÍCHOVÁ, M.; MIŇHOVÁ, J. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Západočeská univerzita v Plzni, 2004. ISBN 80-7043-281-0.

SIMAJCHL, L. *Desatero Božích přikázání – pravidla dobrého člověčenství: promluvy o platnosti starozákonního desatera v dnešním životě*. Vranov nad D. Přímětice-Bítov: Tiskový apoštolát FATYMu, 2001. ISBN neuvedeno (brož.)

ŠIMONÍK, O. *Úvod do didaktiky základní školy*. Brno: MSD, spol. s.r.o. 2005. ISBN 80-86633-33-0.

WAY, B. *Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací*. 1. vyd. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-16-1.

ZIMMERMANNOVÁ, M. Josef Andreas Jungmann a kerygmatický přístup ke katechezi. *Cesty katecheze*, 2011, roč. 3, č. 1, s. 11-23.